

Залучення державного сектору безпеки до процесу захисту інформації суб'єктів господарювання у контексті забезпечення національної безпеки України

Жевелєва Ірина Сергіївна – старший викладач СК-32 ННІ ІБ Національної академії Служби безпеки України

У статті розглядаються питання необхідності надання державою допомоги у захисті інформації з обмеженим доступом суб'єктам господарської діяльності, а також основні можливі напрями взаємодії.

Ключові слова: захист інформації з обмеженим доступом, суб'єкти господарської діяльності, взаємодія.

Постановка проблеми. Зростаюча роль інформації у вирішенні актуальних проблем, що визначають розвиток і безпеку держави, робить необхідним і правомірним розгляд діяльності по забезпеченню інформаційної безпеки як одного із ключових аспектів забезпечення національної безпеки.

У наш час роль недержавного сектору безпеки у забезпеченні інформаційної безпеки держави неухильно зростає, проте наявні правові та організаційні засоби функціонування недержавних служб безпеки в Україні, відсутність чіткої взаємодії їх з правоохоронними органами – не дозволяють у повній мірі реалізувати їх значний потенціал для сприяння державним суб'єктам із забезпечення національної та інформаційної безпеки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ряд науковців досліджували окремі аспекти визначеної нами проблеми: адміністративно-правове забезпечення експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності в Україні (В. І. Дабіжук [1]), формування адміністративно-правового забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання в Україні (Л. Г. Чистоклетов [2]), взаємодію ОВС з приватними охоронними структура-

ми (А. Г. Сачаво [3–4]), взаємодію ОВС із засобами масової інформації (Ю. С. Торкайло [5]), взаємодію органів внутрішніх справ і громадськості в сфері охорони громадського порядку (С. В. Лихачов [6]) та ін.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Актуальною проблемою національного рівня є корегування моделі забезпечення національної безпеки, а також розбудова недержавної системи безпеки підприємництва, організація належного функціонування і взаємодії державних і недержавних суб'єктів сектору безпеки України.

Метою даної публікації є висвітлення необхідності залучення держави до процесу захисту інформації суб'єктів господарювання в контексті забезпечення національної безпеки.

Викладення основного матеріалу. Нині ключові позиції в економіці країни належать суб'єктам господарської діяльності з різними формами власності. Слід зазначити, що недержавний підприємницький сектор переживає досить складний період свого розвитку, який характеризується політичною та економічною нестабільністю в країні, зростанням економічних ризиків і загроз, активізацією діяльності рейдерських угруповань й значною кількістю інших негативних факторів.

Важливим у даному контексті є визначення поняття “суб'єкт господарювання”. Так, у Господарському кодексі України відсутнє офіційне визначення суб'єкта господарювання, проте визначено тільки поняття господарської діяльності. Відповідно до статті третьої ГК України, під господарською діяльністю розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів й з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями. Господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність).

У свою чергу, легальне визначення терміна “суб'єкт господарювання” міститься у низці нормативно-правових актів. Так, відповідно до статті першої Закону України “Про ліцензування певних видів господарської діяльності”

суб'єкт господарювання – це зареєстрована в установленому законодавством порядку юридична особа незалежно від її організаційно-правової форми та форми власності, яка провадить господарську діяльність, крім органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також фізична особа – підприємець, а також інвестор, у тому числі іноземний, що є стороною угоди про розподіл продукції, його підрядник, субпідрядник, постачальник та інший контрагент, що виконує роботи, передбачені угодою про розподіл продукції, на основі договорів з інвестором.

Крім того, відповідно до ст. 1 Закону України “Про захист економічної конкуренції” суб'єкт господарювання – це юридична особа незалежно від організаційно-правової форми та форми власності чи фізична особа, що здійснює діяльність з виробництва, реалізації, придбання товарів, іншу господарську діяльність, у тому числі, яка здійснює контроль над іншою юридичною чи фізичною особою. Суб'єктами господарювання визнаються також органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також органи адміністративно-господарського управління та контролю в частині їх діяльності з виробництва, реалізації, придбання товарів чи іншої господарської діяльності. Згідно зі статтею першою Закону України “Про молоко та молочні продукти” суб'єкт господарювання – це юридична особа незалежно від форми власності, фізична особа – суб'єкт підприємницької діяльності, яка здійснює виробництво, переробку та реалізацію молока, молочної сировини і молочних продуктів.

Слід зазначити, що у підзаконних нормативно-правових актах є визначення даного поняття. Так, наприклад, наказом Міністерства охорони здоров'я України від 27 січня 2004 р. № 04/42 закріплено, що суб'єкт господарювання – зареєстрована в установленому законодавством порядку юридична особа незалежно від її організаційно-правової форми та форми власності, яка провадить господарську діяльність, крім органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також фізична особа – суб'єкт підприємницької діяльності.

Міністерством охорони навколишнього природного середовища у наказі від 15 вересня 2004 р. № 353 закріплено, що суб'єкт господарювання – господарські організації (юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до Господарського кодексу України, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність і зареєстровані в установленому законом порядку; громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність і зареєстровані відповідно до закону як підприємці; філії, представництва, інші відокремлені підрозділи господарських організацій (структурні одиниці), утворені ними для здійснення господарської діяльності.

Необхідно визначити, які групи суб'єктів господарювання мають право на інформацію з обмеженим доступом.

Перш за все, це суб'єкти, які отримують відомості з обмеженим доступом для здійснення своєї діяльності. По-друге, це суб'єкти, які виробляють інформацію з обмеженим доступом під час здійснення господарської діяльності. Наприклад, державна таємниця може отримуватись не в результаті безпосередньої роботи з секретними відомостями, а як продукт науково-технічної та інших видів діяльності суб'єкта господарювання.

Зупинимось на понятті інформації з обмеженим доступом та її основних видах. За порядком доступу інформація поділяється на відкриту та інформацію з обмеженим доступом. Будь-яка інформація є відкритою, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом.

Інформацією з обмеженим доступом є конфіденційна, таємна та службова інформація. Конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом. Відносини, пов'язані з правовим режимом конфіденційної інформації, порядком віднесення інформації до таємної або службової, а також порядком доступу до неї, регулюються законами.

Проблема розроблення правових та організаційних засад взаємодії правоохоронних органів із суб'єктами господарювання у процесі захисту інформації з обмеженим доступом є актуальною на сьогодні з багатьох причин.

По-перше, із становленням і розвитком ринкових відносин посилюється вплив економічних загроз, що є властивим нестабільним умовам ринкової економіки. Суб'єкти господарської діяльності, які мають неефективну систему захисту інформації з обмеженим доступом, ризикують значно погіршити своє економічне становище і припинити діяльність. За таких умов однією з цілей юридичної науки і практики є розроблення правової складової системи юридичної безпеки, що враховує, насамперед, організаційні й управлінські аспекти діяльності суб'єктів господарської діяльності.

По-друге, на сьогодні не досить детально розглянуто поняття, принципи, а також основні інструменти, які застосовує суб'єкт господарської діяльності для забезпечення своєї інформаційної безпеки.

По-третє, перед суб'єктом господарської діяльності постає проблема розроблення й впровадження стратегії забезпечення інформаційної безпеки своєї діяльності, з урахуванням ситуативних загроз. Водночас необхідно надати цій стратегії властивість високої адаптивності до мінливих зовнішніх і внутрішніх загроз господарської діяльності.

По-четверте, у процесі розвитку суб'єкта господарської діяльності виникає значна кількість проблем, серед яких необхідність науково обґрунтованої методології забезпечення організаційно-правових засад механізму забезпечення інформаційної безпеки.

Сьогодні підприємства, що перебувають в недержавній власності, в багатьох випадках вимушені самотужки захищати свої бізнес-інтереси, хоча їх діяльність, в цілому, знаходиться беззаперечно в площині національних інтересів України. Адже з їх допомогою забезпечується і добробут українських громадян, і сталі надходження до державного бюджету країни.

Ця проблема національного рівня, вважаємо, має вирішуватись шляхом вдосконалення законодавства, підвищення ефективності роботи правоохоронних органів, налагодження взаємодії державного та недержавного сектору безпеки а також більш активного залучення приватного сектору і громадських організацій до вирішення проблем національної безпеки, зокрема, в напрямі формування недержавної системи безпеки підприємництва.

Для побудови вказаної системи всім гілкам державної влади необхідно спільно з громадськими організаціями вжити відповідних заходів організаційного, правового та адміністративного характеру. Перш за все, потрібно політично та юридично визнати фактичне існування недержавних суб'єктів сектору безпеки України, окреслити їх місце у системі національної безпеки, визначити організаційно-правові основи їхньої діяльності, механізми взаємодії з державними інституціями та правоохоронними органами [7, с. 15].

Регулювання суспільних відносин у сфері охорони інформації з обмеженим доступом суб'єктів господарювання тісно пов'язане із соціальним середовищем. Під таким регулюванням розуміється здійснюваний за допомогою системи соціальних засобів (юридичних і моральних норм, правовідносин тощо) результативний, нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини з метою їхнього впорядкування в інтересах захисту інформації з обмеженим доступом відповідно до потреб забезпечення національної безпеки.

Здійснення й розвиток соціального регулювання в сфері охорони інформації з обмеженим доступом суб'єктів господарювання, його місце й функції в суспільному житті характеризуються певними особливостями.

По-перше, таке регулювання не можна розглядати відірвано від історично-конкретного стану суспільства. Чим складніші суспільні відносини, чим більшою є необхідність їх погодженого й скоординованого розвитку, тим значимішою стає міра соціального регулювання в сфері охорони інформації з обмеженим доступом.

По-друге, у процесі демократизації суспільства, при зростаючому значенні вираження й забезпечення об'єктивних соціальних інтересів особистості, залишається виправданим певне обмеження прав і свобод осіб, обізнаних з відомостями, що становлять державну таємницю,

а також іншу, передбачену законодавством, інформацію з обмеженим доступом.

По-третє, у зв'язку з розвитком громадянського суспільства у сфері регулювання відносин щодо захисту інформації з обмеженим доступом, ширше застосовуються нові, регулятивні засоби й механізми, які виражаються, насамперед, у соціальних нормах, що становлять такі вихідні елементи суспільного устрою, як європейська культура, мораль, суспільна думка, загальнонаціональна ідея тощо.

По-четверте, у міру зростання соціальної значимості інформації, віднесеної до державної таємниці, та іншої, передбаченої законодавством інформації з обмеженим доступом, життєвої важливості її захисту для сучасного суспільства, об'єктивно проявляється необхідність зміни регулювання в цій сфері суспільних відносин, відбувається ускладнення й удосконалення регулятивних засобів і механізмів, їхня наростаюча диференціація й інтеграція.

Автор пропонує введення терміну "інфраструктура системи захисту інформації з обмеженим доступом суб'єктів господарювання".

Інфраструктура системи захисту інформації з обмеженим доступом суб'єктів господарювання – це спеціальна структура норм правового регулювання в сфері захисту інформації у вигляді організаційного базису, особливої побудови стійких нормативно-організаційних форм, від яких безпосередньо залежить і розвиток, і функціонування цього регулювання. Слід зазначити, що до інфраструктури системи захисту інформації з обмеженим доступом суб'єктів господарювання входять також організаційно-правові основи взаємодії суб'єктів господарювання з правоохоронними органами, зокрема, з СБ України у процесі захисту вищезазначених відомостей.

Суб'єкти господарювання за родом своєї діяльності змушені контактувати з різними державними органами: органами внутрішніх справ, Службою безпеки України, податковими службами, митними органами, органами юстиції та іншими. При цьому предметом таких контактів можуть бути найрізноманітніші питання, пов'язані із захистом інформації з обмеженим доступом, протидією економічній розвідці й промислому шпигунству, боротьбі зі злочинністю, особливо організованою. Вирішення проблеми спільної діяльності пов'язане зі значними труднощами. До сьогодні між суб'єктами господарювання і правоохоронними органами продовжують зберігатися елементи взаємної недовіри.

Розглядаючи можливі напрями організації спільної діяльності суб'єктів забезпечення безпеки підприємства та правоохоронних органів, необхідно мати на увазі, що взаємодія в широкому плані може здійснюватися у формах взаємного обміну інформацією, спільного плану розвитку і проведення заходів, взаємного використання сил і засобів у інтересах вирішення, загальних для суб'єктів цього процесу завдань, організації спеціального моніторингу тощо.

Основними принципами взаємодії правоохоронних органів із суб'єктами господарюван-

ня у сфері захисту інформації з обмеженим доступом, на наш погляд, є:

- взаємна відповідальність держави і недержавних організацій за дії, що завдають збитків національним інтересам;

- захист державою законних інтересів у відповідних сферах господарської діяльності;

- надання пріоритетної допомоги недержавним організаціям, що безпосередньо беруть участь у забезпеченні економічної безпеки і незалежності країни;

- повага й дотримання прав і свобод людини і громадянина [2, с. 487].

Разом з цим, необхідно чітко визначити ті напрями взаємодії у сфері забезпечення безпеки підприємств, де обопільно правоохоронні органи і служби безпеки мають певний інтерес. При цьому головна мета правоохоронних органів, на наш погляд, полягає у відстоюванні інтересів і розширенні зони легального бізнесу, довіри до правоохоронної діяльності тощо. Спільна робота із службами безпеки суб'єктів господарювання в цьому напрямі має бути спрямована на попередження і розкриття злочинів.

Взаємодія правоохоронних органів і СБ підприємств у сфері захисту інформації може здійснюватися на основі комплексу наступних правових та організаційних заходів:

а) заходи правового характеру :

- участь представників правоохоронних органів і СБ у роботі з питань правового та інформаційного забезпечення безпеки підприємства;

- спільна розробка і внесення пропозицій до відповідного законодавства, спрямованого на вдосконалення правової бази діяльності;

- участь керівників МВС, СБ України та ін. у щомісячних семінарах керівників СБ, присвячених вивченню законодавства та інших актуальних питань діяльності СБ;

б) заходи організаційного характеру:

- участь у роботі громадських організацій, які діють у сфері недержавних охоронно-розшукових структур, що забезпечить створення сприятливих умов для них, а також координаційної діяльності суб'єктів недержавного сектору безпеки;

- взаємний обмін інформацією;

- розширення взаємодії правоохоронних органів з представниками охоронно-розшукових структур з числа фахівців, що мають досвід служби в правоохоронних відомствах, у сфері забезпечення захисту життя, прав, свобод громадян і власності;

- організація і проведення міжнародних і регіональних виставок з програм безпеки. У цей перелік форм взаємодії правоохоронних органів і недержавних служб безпеки слід додати економічні форми;

- контроль за дотриманням вимог законодавства щодо дотримання режиму секретності під час роботи з відомостями, що становлять державну таємницю або комерційну таємницю, розголошення якої може завдати шкоди життєво важливим інтересам держави.

Моніторинг негативних наслідків такої взаємодії і, найголовніше, їх усунення в процесі

практичної діяльності, на наш погляд, підвищує ефективність оперативно-службової діяльності правоохоронних органів.

Взаємодія недержавних служб безпеки з правоохоронними органами може здійснюватися за такими напрямками:

- кадровий – перевірка правоохоронними органами кандидатів на роботу, повідомлення підприємців про порушення конкретними особами, підготовка за допомогою правоохоронних органів працівників служб безпеки;

- інформаційний – обмін взаємною інформацією про способи вчинення протиправних дій, потенційно небезпечних осіб, осіб, що перебувають у розшуку і т.д.;

- організаційна взаємодія – створення системи спільної протидії незаконній діяльності з боку фізичних та юридичних осіб (організація охорони, встановлення сигналізації, системи швидкого оповіщення правоохоронних органів). Особливо важливе значення для мінімізації негативних наслідків виниклих загроз відіграє своєчасне та оперативне інформування правоохоронних органів про виявлення правопорушень взагалі й злочинів зокрема.

Одним із перспективних напрямів взаємодії служб безпеки підприємств і правоохоронних органів є укладення відповідних угод. На сьогодні цей напрям діяльності гальмується розрізненістю і відокремленістю приватних охоронних структур, а також відсутністю Закону “Про приватну детективну діяльність”. У даному напрямі доцільно чітко розмежовувати компетенцію правоохоронних органів і служб безпеки підприємств.

Недержавні підприємства безпеки досить ефективно можуть доповнювати державну правоохоронну систему. Вони надають допомогу правоохоронним органам за наступними напрямками:

- прийняття на себе зобов'язання щодо забезпечення режиму секретності та захисту інформації з обмеженим доступом на території, охоронюваної на договірній основі з юридичною особою або органами виконавчої влади, об'єктах економіки, соціальної інфраструктури, територіях, об'єктах муніципальної власності;

- інформування правоохоронних органів про вчинені й підготовлювані злочини, сприяння у затриманні осіб, підозрюваних у скоєнні злочинів, розшукуваних злочинців, а також розшуку безвісти зниклих осіб, втраченого майна і грошових коштів;

- сприяння державним органам у виконанні ними своїх завдань при проведенні оперативних і слідчих заходів (збереження слідів злочину, виявлення очевидців, участь в якості понятих), при надзвичайних обставинах (в якості допоміжних сил для оточення і т.ін.);

- участь у проведенні профілактичних заходів (читання лекцій населенню, організація дитячих та юнацьких шкіл, секцій, надання послуг по правовому консультуванню);

- сприяння у проведенні експертної оцінки підготовлених нормативних актів, що регламентують питання інформаційної безпеки [8, с. 178].

Висновки.

1. Ключові позиції в економіці країни належать суб'єктам господарської діяльності з різними формами власності.

2. Захист інформації з обмеженим доступом суб'єктів господарювання є важливою складовою системи забезпечення національної безпеки України.

3. Потреба розроблення правових та організаційних засад взаємодії правоохоронних органів із суб'єктами господарювання у процесі захисту інформації з обмеженим доступом є на сьогодні нагальною та актуальною.

4. Інфраструктура системи захисту інформації з обмеженим доступом суб'єктів господарювання – це спеціальна структура норм правового регулювання в сфері захисту інформації у вигляді організаційного базису, особливої побудови стійких нормативно-організаційних форм, від яких безпосередньо залежить і розвиток, і функціонування цього регулювання, а також організаційно-правові форми та механізми взаємодії суб'єктів господарювання з правоохоронними органами, зокрема, з СБ України, у процесі захисту вищезазначених відомостей.

5. Напрямом взаємодії правоохоронних органів України з суб'єктами господарювання має стати захист не тільки державної, але і комерційної таємниці. Наразі складається ситуація, коли державна таємниця, поряд із комерційною, може існувати і в приватному секторі. Це пов'язано, насамперед, з акціонуванням підприємств, можливим розміщенням держзамовлень на оборонну продукцію на приватизованих підприємствах і т.д.

6. Що стосується організації роботи щодо захисту комерційної таємниці, то треба мати на увазі два аспекти цієї проблеми:

а) коли в якості замовника продукції, що має властивості комерційної таємниці, виступає держава;

б) коли комерційна таємниця є власністю тільки підприємця.

У першому випадку механізм взаємодії державних і недержавних служб безпеки повинен бути аналогічний механізму взаємодії із захисту державної таємниці, у другому – органи СБ України можуть лише сприяти підприємцю в забезпеченні комерційної таємниці; а ініціативи мають виходити від керівництва підприємства, зацікавленого у збереженні своїх комерційних секретів.

Сприяння може мати такі форми:

– надання методологічної та практичної допомоги в організації роботи щодо захисту комерційної таємниці;

– інформування керівництва підприємств про факти, що потрапили в поле зору органів СБ України, які свідчать про витік комерційних секретів;

– підготовка фахівців для недержавних служб безпеки і т.ін.

У сфері захисту комерційної таємниці відкривається широке поле для взаємодії з урахуванням також і того, що при виході на закордонного партнера наші підприємці стикаються

як з різного виду промисловим шпигунством, так і з здійснюваною під прикриттям зарубіжних фірм розвідувальною діяльністю спецслужб іноземних держав. Найбільш серйозним стримуючим фактором взаємодії у цій діяльності є відсутність Закону України "Про комерційну таємницю".

Список використаних джерел

1. Дабіжук В. І. Адміністративно-правове забезпечення експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності в Україні : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / В. І. Дабіжук. – К., 2014. – 237 с.

2. Чистоклетов Л. Г. Формування адміністративно – правового забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання в Україні : монографія / Л. Г. Чистоклетов. – Львів, 2013. – 556 с.

3. Сачаво А. Г. Адміністративно-правові основи діяльності приватних охоронних структур та їх взаємодія з ОВС України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / А. Г. Сачаво. Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2004. – 18 с.

4. Сачаво А. Г. Адміністративно-правові основи діяльності приватних охоронних структур та їх взаємодія з ОВС України / А. Г. Сачаво. Київ. нац. ун-т внутр. справ. Навч.-наук. ін-т підготовки слідчих і криміналістів. – К. : Науковий світ, 2006. – 114 с.

5. Торкайло Ю. С. Особливості правового регулювання взаємодії органів внутрішніх справ із засобами масової інформації [Електронний ресурс] / Ю. С. Торкайло // Форум права. – 2011. – № 3. – Режим доступу :

<http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11tjczmi.pdf>.

6. Лихачов С. В. Деякі напрями підвищення ефективності взаємодії органів внутрішніх справ і громадськості в сфері охорони громадського порядку [Електронний ресурс] / С. В. Лихачов // Форум права. – 2010. – № 1. – Режим доступу :

<http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-1/10lcvogp.pdf>.

7. Крутов В. Становлення і розвиток недержавних суб'єктів сектору безпеки України (система безпеки підприємництва) : наук. доп. / В. Крутов, В. Пилипчук // К. : НІСД, 2011. – С. 85.

8. Сачаво А. Г. Взаємодія державних правоохоронних органів та недержавних охоронних структур у забезпеченні правопорядку в Україні / А. Г. Сачаво // Наук. вісник Нац. акад. внутр. справ України. – 2003. – № 5. – С. 176–180.

В статье рассматриваются вопросы, касающиеся необходимости оказания государством помощи в защите информации с ограниченным доступом субъектов хозяйствования, а также основные возможные направления такого взаимодействия.

The article is dedicated to the questions concerning the need to provide state aid in the protection of information with restricted access to economic entities, as well as the main possible areas of cooperation.

Стаття надійшла до редакції журналу 23 вересня 2014 року.